

"החילוקים", בא המהר"ל ואסר את המלחמה על הפלפול³⁶, ועתה הוא בא עם הספר שדרכו "חדשה" באשכנז, שכולו אומר כבוד ל"שכל", עם ספר חדש בין בצורתו, בין בתוכנו ובין בסגנונו, ודי היה באותן הדיבות הרעות שהיו שונאיו מפיצים על המהר"ל, "שדברו עליו בעלי-לשון דברים קשים כגידים — הגם כי ידוע ומפורסם היה רוב חסידותו בכל העולם..."³⁷ לסגור עליו את הדרך בעד הפצת ספרו, ועיקר כוונתו הלא היו דברי הספר ולא כבוד המחבר ופרסום שמו. ואותה הסיבה שגרמה לעילום שם המחבר, היא שגרמה להדפסת זה החיבור לא בפראג, אלא בקראקא.

ובאמת היה הספר "גבורות השם" תופעה ספרותית חדשה באלו הארצות. חדש היה אותו הספר, בחילוק הסידורי של האגדה וההלכה שבו שאין עירובי-תחומין ביניהם; חדש הוא באופן הדרוש שלו, שאינו אלא ביאור רחב ומקיף לעצם הענין; חדש הוא בסגנונו, הדומה לסגנון הפילוסופי, בשעה ששרשי-הדברים נטועים באדמה אחרת, בתכמת הנסתר, שהיא יוצאת כאן בלבוש השכל.

כל הספר מחולק לע"ב פרקים, מהם הפרקים מ"ח-נ"א הם פרקי הלכה, דינים הנוגעים לליל הסדר, ומלפניהם ומאחריהם פרקי דרוש פילוסופי על סיפורי התורה ופירושי חז"ל על "יציאת מצרים", ופירוש על ההגדה של פסח. ספר דומה בנושא ל"גבורות השם" הוא החלק הרביעי של "מעשי ה'" לר' אליעזר אשכנזי, הנקרא "מעשי-מצרים", אבל הספר "גבורות ה'" מכיל גם הרבה ממה שמכיל החלק השני של "מעשי ה'", והם "מעשי-אבות". ואין כאן אפשרות קבלת השפעה ע"י המהר"ל מספרו של ר' אליעזר אשכנזי, כי ספרו של ר' אליעזר אשכנזי נדפס ראשונה ע"י תלמידו ברוך קלימאני בויניציה, בשנת שמ"ג (1583), וספרו של המהר"ל נדפס בשנת שמ"ב (1582) בקראקא. ואם גם דומים הספרים הללו בנושאים אין הם דומים בעומק ובהיקף, ובצורה ובתוכן. וכשאני יוצא לשוק הספרים לחפש שם ספר שיכול היה לשמש למהר"ל מופת לספריו, איני מוצא אלא את ה"עקידת יצחק" להרב הדרשן והפילוסוף ר' יצחק עראמה ז"ל (ספרד ק"פ — ניאפולי ק"ג). הדבר הזה מתגלה כשאך מתחילים לקרוא את השערים של הספרים, של זה ושל זה, על שער ספרו של ר' יצחק עראמה כתוב "עקידת יצחק, על התורה ועל עניני-המצות והמועדים, ובו ק"ח שערים, דרשות בדרך החקירה והאמונה הטהורה". וכך אתה קורא אצל המהר"ל: "ויהיה החיבור הזה שהוא כולל סדר הנמצאים נחלק לשש ספרים, הספר הראשון סדר השבת ונקרא ספר הגדולה... והחלק השני סדר

36 עיין לקמן פי"ג. 37 עיין שו"ת, חוט השני, סי' כ"א.

הפסח נקרא ספר הגבורה. השלישי סדר מתן תורה נקרא ספר תפארת... והרביעי זה ספר תשעה באב... נקרא ספר נצח... והחלק החמישי סדר סוכות נקרא ספר ההוד... והחלק הששי סדר ראש השנה ויום הכיפורים ונקרא ספר שמים וארץ...³⁸

ובכן אתה מוצא שהמהר"ל בהקדמתו לספרו "גבורות ה'" מכוון את ספריו לשער ה"עקידת יצחק", אבל לא רק משום רמזי-שערים ודמויי תכניות יש כאן, אלא בספרי המהר"ל וביחוד בספר "גבורות ה'" יש הרבה דברים ושיתופי מאמרי חז"ל, שמוכיחים על קשרי השפעה שיש כאן, ומה שהיה ברור ומקובל לכל לומדי ספר המהר"ל, שידעו גם את ספר ה"עקידה", בנוגע לפרטים, זקוק רק להרחבת החקירה, שאין מקומה כאן, ואז יראה עד כמה דברי צודקים ומכוונים אל האמת.

ואף בענייני החינוך יכולים לדמות, לא שיטה לשיטה, אבל "מילתא למילתא" ב"חזות קשה" של ר' יצחק עראמה וב"דרוש על התורה" של המהר"ל.

ואותו קשר ההשפעה אין מקורו בהשפעה ספרותית גרידא, אבל יש כאן דמיון של סיבות שוות ומסובכים שווים, כי כשם שדרשותיו הפילוסופיות של ר' יצחק עראמה נועדו בעיקר לשמש תריס בפני-הפורענות של דרשות הכומרים והדומיניקנים המטיפים שהיו מנהלים תעמולת-שמד בין היהודים בספרד, שהיו מחוייבים לשמוע את דרשותיהם, כך אתה עומד בפני עובדה זו עצמה בימים ההם במדינת ביהם. עם בוא הישועים בראשית המחצית השניה של המאה הט"ז, התחילה אותה התעמולה ואותה ההסתה לשמד גם כאן; ומלבד כל השואה של הגזירות והגירושים שהמיטו תלמידי לוילה הישועיים על יהודי-ביהם, היו מכריחים אותם גם ליהנות מפיהם תורה על הדת-הנוצרית, ובגזירה זו, לשמוע את "דרשת הכומר" בכל יום א', היו הולכים ומחמירים בכל פעם יותר, עד שבראשית המאה הי"ז היא מוטלת אפילו על תינוקות של בית רבן³⁹. גם עליהם לבוא יחד עם הוריהם אל המסגד הנוצרי בכל יום ראשון לשמוע את ה"דרשה" על דבר חשיבותה ויקרתה של דת האהבה, וגודל הנחיצות והתועלת שיש בדבר קבלת אותה הדת ע"י ישראל, שכך ביהדותו הוא מנודה מב' עולמות ובנצרותו יזכה לשניהם כאחת.

היהודים הפשוטים היו מתגוננים מפני הסתה קשה זו בדבר רך מאד, בצמר-גפן ששמו באזניהם⁴⁰, אבל המהר"ל ראה חובה לעצמו למצוא אמצעי יותר נאמן ומחסה יותר מתאים מנשק השונא, ויבנה מצודות ספרותיות שיכולות

38 גבורות, הקדמה, בסוף. 39 ע"י שטיין, עמ' 63. 40 שם; ועיין התוה"ת ח"ב, עמ' 210.